Verschenen in *Tertio* nr 242 van 29 sept 2004.

‘Hoe kun je ‘de ander’ echt tegemoet treden als je zelf nog volop op weg bent naar eigenheid?’

Nieuwe aandacht voor pluralisme roept vragen op

Godsdienstles moet christelijke vorming bieden

Herman De Dijn

De nieuwe leerplannen katholieke godsdienst beogen de levensbeschouwelijke vorming van leerlingen in confrontatie met de veelheid aan overtuigingen in de samenleving. Dat klinkt modieus, maar de allereerste opdracht van de katholieke godsdienstles blijft jongeren in contact te brengen met de christelijke traditie, vindt filosoof Herman De Dijn.

Recent kwam nieuw onderzoek van godsdienstpedagogen uitgebreid in het nieuws, ook in dit blad (*Tertio* nrs. 225 en 228). Daaruit bleek met welke enorme uitdagingen het godsdienstonderricht ook in katholieke scholen wordt geconfronteerd. Tegelijk kwam de ‘interreligieuze optie’ die vandaag in het secundair onderwijs als oplossing wordt aangeprezen, ter sprake. Daardoor werden zelfs niet-ingewijden attent gemaakt op belangrijke innovaties inzake godsdienstonderricht in katholieke scholen in Vlaanderen. Ter wille van de diepgang van de discussie is het wellicht interessant wat nader in te gaan op de theologische onderbouw die aan de innovaties ten grondslag ligt.

Nog niet zo heel lang geleden ging het in de theologie vooral over de relatie tussen christendom en secularisatie. In de woorden van wijlen monseigneur Albert Dondeyne: over ‘geloof en (moderne) wereld’. De grote vraag was hoe het geloof te verzoenen was met de autonomie van de mens en de universaliteit van wetenschap en ratio. Sommige theologen gingen heel ver in die toenadering. Ze bepleitten de noodzaak van radicale bevrijding en ongeremde ontmythologisering. Allerlei strekkingen zijn van daaruit te begrijpen: bevrijdingstheologie, process-theology, feministische theologie, enzovoort.
Die theologische ontwikkelingen hadden uiteraard hun invloed op de opvattingen over godsdienstonderricht. Ook daar ging de aandacht vooral uit naar individuele autonomie, bevrijdingsbewegingen, feminisme, ontmythologisering, enzovoort. Bepaalde theologen en filosofen als Antoon Vergote bestreden evenwel zowel de reductie van het christendom tot een religieuze traditie als zijn reductie tot een of andere vorm van humanisme. Hun invloed woog sterk door in de opvattingen over godsdienstonderricht, meer bepaald in het secundair onderwijs en hielp al te grote ontsporingen te voorkomen.

Vroeg of laat moest de postmoderne kritiek op de moderniteit zich ook in de theologie laten horen. De nadruk kwam nu te liggen op de intussen welbekende postmoderne thema’s: het einde van de ‘grote (en dus gesloten) verhalen’ – inclusief het traditionele christendom –, het ontmaskeren van de macht van structuren en autoriteit, radicale heterogeniteit en pluralisme, respect voor de particulariteit van ‘de ander’. Zoals in de jaren 1960 gebeurd was, zo moest volgens een paar theologen van bij ons ook in de jaren 1990 aansluiting worden gezocht bij het ‘kritische bewustzijn’ aanwezig in de cultuur, dat wil zeggen bij de postmoderne tijdsgeest.

Dat lukt blijkbaar zo goed dat allerlei postmoderne categorieën volgens die theologen hun perfecte uitdrukking en realisatie vinden in het christendom. Dat laatste is helemaal geen hegemonisch verhaal, het is zelfs het 'open verhaal' bij uitstek. En de goede theologie is natuurlijk de pluralistische theologie van dat open verhaal. Je moet maar geluk hebben. Hoe dat open verhaal evenwel perfect open kan staan voor andere verhalen en tegelijk zijn eigenheid kan bewaren, lijkt toch een echt raadsel.

Het zijn natuurlijk ook die postmoderne theologen die vinden dat het godsdienstonderricht, meer bepaald in het secundair onderwijs, zich moet aanpassen aan de multiculturele en pluralistische samenleving. Het hoofdaccent komt te liggen op de 'openheid', op het aandacht hebben voor andere verhalen naast 'het christelijke verhaal'. Het pluralisme moet worden gekoesterd, je moet ruimte laten voor de keuzevrijheid, je laten uitdagen door de ander en het andere. De godsdienstleraar mag niet werven, maar moet wel getuigen op een uitnodigende wijze. Alleen zo krijgen we ooit een vrijwilligerskerk. Het onderwijs moet niet vertrekken vanuit een of andere visie, maar vanuit de leefwereld en de ervaringen van de leerlingen. Tussen haakjes: de pedagogie in het algemeen vertrekt blijkbaar niet langer vanuit een mensvisie, maar vanuit 'wetenschappelijk' empirisch onderzoek – en stiekem vanuit de desiderata van de industrie.

Die theologische en godsdienstpedagogische ontwikkelingen roepen vele vragen op. Allereerst: waarom zou je je zomaar moeten aanpassen aan sociologische veranderingen? Blijkbaar was de moderne wereld waaraan het christendom zich eerst moest aanpassen toch niet zo onverdeeld positief, vanwaar anders de postmoderne kritiek? Maar misschien is het nieuwe 'kritische' bewustzijn evenmin helemaal te vertrouwen? Eigenaardig is ook dat in een situatie van pluraliteit vooral die postmoderne theologie dominant lijkt, of in elk geval enorme impact lijkt te hebben op het godsdienstonderwijs. Waar blijft bij ons de kritische discussie terzake? Een interessante, rechtstreekse kritiek van de pluralistische positie in de theologie is te vinden bij Gavin d'Costa in zijn boek *The Meeting of Religions and the Trinity* (Orbis, 2000).

Vanuit een theologie van 'het open verhaal' vragen de postmoderne godsdienstpedagogen uitdrukkelijk ruimte te maken voor het pluralisme. Dat klinkt goed. Maar wat betekent het precies? Veronderstelt pluralisme toch niet een veelheid van identiteiten die echt van elkaar verschillen, een veelheid van echte anderen? In het secundair onderwijs zijn jongeren echter nog grotendeels in de fase van het groeien naar een identiteit. Hoe kun je 'de ander' echt tegemoet treden als je zelf nog volop op weg bent naar eigenheid? En is er wel zoiets als bewuste constructie van de eigen identiteit op basis van een keuze uit mogelijke opties? De wijsgerig-antropologische inzichten hier aanwezig lijken dubieus. Het kritische bewustzijn lijkt in de ban van politiek correct klinkende woorden.

Bovendien, klopt het wel dat we in katholieke scholen worden geconfronteerd met een situatie van pluralisme? Hoe talrijk zijn de groepen atheïsten, moslims, joden, animisten, enzovoort in het secundair onderwijs? Wat kan een open dialoog met andere 'particulariteiten' dan wel betekenen in zo'n situatie? In plaats van pluralisme lijken we vooral te maken te hebben met een overgrote groep sterk op elkaar lijkende leerlingen met veeleer vage, onduidelijke ideeën, vooral beïnvloed door jeugdcultuur en media. Tenzij we van pluralisme spreken op basis van de tegenstellingen tussen jongeren inzake muziekcultuur en *lifestyle*. Maar daarover ging het toch niet?

In de nieuwe visie moet de godsdienstleraar vooral een coach zijn die vertrekt vanuit de leefwereld van de jongeren, in contact brengt met 'het andere' en toch getuigt van 'het eigene'. Het gevaar van egotripperij is hier levensgroot en bewezen door de feiten. Hoe dan ook lijkt de opdracht buitengewoon moeilijk, tenzij voor begenadigde uitzonderingen.

Daar is al herhaaldelijk op gewezen: waar halen we die menigte witte raven vandaan die de godsdienstlessen nieuwe stijl moeten animeren?

De christelijke godsdienst is zeer vreemd geworden voor zovele leerlingen en paradoxaal genoeg tegelijk zo overdonderend aanwezig voor wie maar rond zich wil kijken – in gebouwen, kunst, teksten, gedrag van mensen, riten, allusies, enzovoort. Is het dan niet de primaire opdracht van het katholiek onderwijs in het kader van vorming tot identiteit, leerlingen ernstig, op een schoolse manier – dat wil zeggen zoals een goede leraar dat doet voor andere materies – in contact te brengen met de christelijke traditie? Daarbij wijzen op gelijkenissen en verschillen met andere godsdiensten en levensbeschouwingen kan natuurlijk geen kwaad. Integendeel, zo kun je door parallellen te maken de redelijkheid van allerlei inzichten en praktijken laten zien en tegelijk ook de eigenheid beklemtonen.
In zo'n kader zal getuigenis allereerst samenvallen met de ernst en de overtuiging waarmee centrale begrippen, beelden en riten in hun diepere betekenis worden verduidelijkt. En tegelijk moeten allerlei hardnekkige populaire misvattingen worden rechtgezet, want dat is blijkbaar meer dan ooit nodig.

Het zou natuurlijk totaal onfair zijn de problemen in het godsdienstonderwijs in de schoenen van een paar postmoderne theologen te schuiven. Zij hebben ten minste een poging gedaan om in de huidige malaise niet alleen een idee te lanceren, maar dat ook uit te werken. Waar blijft evenwel de kritische benadering van hun voorstellen vanuit alternatieve denkrichtingen die er toch moeten zijn? En waarom is er zo weinig kritisch weerwerk van mensen die in de praktijk staan, van directies, leerkrachten, ouders en *last but not least* kerkelijke overheden? Dit is een zaak die werkelijk de toekomst aanbelangt. Het komt erop aan goed te doorzien wat bepaalde voorstellen precies betekenen, of ze wel implementeerbaar zijn en, natuurlijk, wat ze eigenlijk waard zijn.